

August Lillakas

Homme, 10. jaanuaril —

75. sünni-aastapäev

1894. aasta märiskuu 10. päeval sündis Virumaal Aaspere vallas Võipere külas Lillaka kehvikatalus Ann ja Joosep Lillakal neljas laps, kellele pandi nimeks August.

Lapsepõlves meisterdas August meelsasti puust soldateid ja mängis nendega. «Mängukaaslasteks oli naabertalupoiss kuid käsitajaks sõjamängudes oli tavaliselt ikka meie August...» meenutab Augustist neli aastat vanem õde Ida-Maria.

1905. aasta rahutused erutasid 11-aastast Augustit väga, sest ka tema isa oli üks nendest osavõtja. Joosep Lillaka eestvedamisel katkestati Aaspere mõisa põllul töö ja töörahva võitluslipu all nõuti kehvikrahvale õigust.

Pagatsiks emalt saadud kirjatarkuse algteadmised, alustas August peagi kooliteed Kolm aastat õppis ta Võipere külakoolis, siis kaks aastat 5 km kaugusel Liuguste Minateeriumikoolis. Samal ajal mängis ta puhkpilliorkestris II klarnetist. August Lillaka koolikaaslane A. Akberg kirjutab: «... ei pidanud me paljaks kida koolipoistena puhkpilliorkestri proovidel ja kaugel üle kesköö pidudel mängimas. Kusjuures tuli sedagi ette, et sai jala kõmbitud kuni 10 km kaugusel olevasse pidumajja. Seda kõike mõistagi tasuta. Meile oli küllalt, kui karsklasest koolijuhataja tantsu vahel ajal vanameeste pahameelele piimaämbril juustuvõileibaõega lauale tõstis...»

1911. aastal saatis Kadriina Hariduse Seltsi Kool ellu oma II lennu. Lõpetanute seas oli ka August Lillakas. Et kadriinalased peavad kalliks Lillaka mälestust, näitab kas või see, et kooli 65. aastapäeval 1957. aasta septembris asetati vanale koolimajale memoriaaltahvel «SELLES MAJAS ÕPIS A. 1910—1911 KODUSÕJA KANGELANE AUGUST LILLAKAS (1894—1924)».

Innustatud soovist saada kooliõpetajaks ületas August Lillakas kõik raskused, mis kaasnesid edasiõppimisega. Eksamitega pääses ta äsja avatud Rakvere Õpetajate Seminari. Suviti turbarabas töötades teenis ta kooliraha. Seminari õppemaks oli 25 rubl. aastas. Viimasel õppeaastal oli Lillakal suuri raskusi selle tasumisega. Oli ju tema kogu suve töötasu ainult 15 rubla. Laenuaamiseks pöördus ta paremal järjel olevate sugulaste poole, kuid kellelgi peale õde Ida-Maria, kes teenis sel ajal Võipere külas kaupmehe juures, ei olnud võimalik talle laenata puuduvat kümnet rubla.

«Huvi muusika vastu kestis Lillakal ka seminaris. Nii mängis ta kooli sümfooniaorkestris flööti. Viulit aga mängis ja õppis iseseisvalt juba enne seminarit astumist.

Samuti ei puudunud tal huvi joonistamise ja kirjanduse vastu. Mäletan teda kord suure vaimustusega mulle jutustamas Saltõkovist,» meenutab A. Akberg.

Tema armastatumaiks luuletajajaks olid A. Blok ja V. Brjussov ning K. Balmonti. Nende luulet deklameeris August suure kirgikkusega. Seminaripäevil tegi ta ka ise katsetusi luule alal.

Armastus ja huvi muusika vastu oli Lillaka perele omane. Pareisa Joosep oli tark, väga hea lauluhäälega mitmekülgne muusikamees. Kehvusele vaatamata muretses ta kõigile kolmele pojale viulid. Et kodus oli lausa muusikaline õhkkond, võrsus ka Augustist hea muusikamees, kellele ei teenud raskust ükskõik missugust pilli mängida.

1916. aasta alguses oli August Lillakas, kooli parim sportlane ja karikaturist, Rakvere Õpetajate Seminari I lennu lõpetanute seas. Tema soov saada kooliõpetajaks oli peaaegu täitunud. Eeskujulike hinnetega lõputunnistus oli küll kões, aga see ei olnud lähetuks tööle ikaldataud alale, vaid hoopiski Vilno junkrutekooli. Sinna suunas teda sõjaväe vastuvõtukomisjon. Esimene maailmasõda nõudis oma osa.

13. juunil 1916. aastal lõpetas August Lillakas sõjakooli lõprikuna ja ta saadeti edelarindele. Peagi ülendati ta Balti jalaväepolgu roodukomandöriks.

Sõjaväljal kujunes lõplikult välja noore ohvitseri maailmavaade. Suurt osa Augusti töökepidamiste väljakujunemisel etendas tema vanem vend Anton, kes töötas Aseri tsemenditehases paeveskitöölisena, kuulus VSDFP ridadesse ja oli Aseri Punakaardi üks organiseerijaid ja juhte.

1917. a. lõpul tuli August Lillakas Eestisse puhkusele. Haigestus malaariasse ja pödes 23. aetsembrist kuni 1918. a. 10. veebruarini. Taga-

teadmist ja tsaariarmee kogemusi kasutas A. Lillakas oskusalikult Punaarmee eesti väeosade loomisel 1918. a. mais, millal temast sai 5. Tartu polgu 3. roodu komandör. 15. mail 1918. a. astus August Lillakas ka kommunistliku partei ridadesse.

Kommunist August Lillakast sai üks silmapaistvamaid Eesti punaste polkude komandöre: 29. septembril 1918. a. andis Nõukogude valitsus talle tolle aja kõrgeima autasu, Punalipu ordeni. Ta oli esimene eestlane, keda autasustati Punalipu ordeniga.

Korduvalt märgiti August Lillakat Punaarmee juhatuses käskkirjades. 1. veebruaril 1920. a. sai kunagisest Tartu polgu roodukomandörist Eesti laskurdiviisi II brigaadi komandör (vastab kindramajori auastmele).

August Lillaka ütlus «Magan soldatiga ühe sineli all, sest üks süda on meil» näitab veenvalt tema suhtumist oma alluvaisse. Tema teotahetlus, julgus, intellektuaalsus ning därmine printsipiaalsus tagasid talle suure autoriteedi.

1922. a. septembris komandeeriti August Lillakas tööle Petrogradi. Nüüd täitus tema eluunistus — temast sai kooliõpetaja, Eesti Pedagoogilise Instituudi juures asuva Töölisjakulteedi rektor ja õppejõud.

1924. a. jaanuaris viibis August Lillakas Moskvas nõupidamisel ja sealt kirjutas ta oma naisele Ljudmillale Petrogradi: «...Kodus olen 1. või 2. veebruaril. Kuid ma olen siiski väga õnnelik, et

siteel vdeossa arreteerisid ta okupatsiooniväed. 6. aprillil 1918. a. õnnestus A. Lillakal vangilaagrist põgeneda ja minna üle piiri Nõukogude Venemaale. Jamburgis (praegune Kingissepp), kus oli ees juba tema vanem vend Anton Lillakas, astus August 15. aprillil vabatahtlikult Punaarmeesse. Sõjakoolis saadud

sõitsin varem, sest mul oli võimalus austada lahkuvad liitlasi Nõukoguile Maja Sammassaalis ja näha kogu matuste käiku. Tänu mõnisaatele püüdlustele saime kohal matustel Punasel väljakul hauakambri juures ja tribüünil. Nende päevade suurusel on muidugi väga raske kirjutada. Kogu Moskva 3 ööpäeva vältel muutus inimvooluks, mis katkematult liikus sammassaali, et sekundite peatuda lahtise kirstu juures siis aga loovutada koht järgmisele. Vaatamata organiseeritud liikumise lahkunud juhti nähasoovijad oli nii palju, et tuli seista järjekorras 20 kraadise pakasega 4-5 tundi. Ma seisin ka ühel külmal ööl 4 tundi järjekorras. Mitte kunagi varem ma olen pole näinud selliseid rongkärke ja matuseid. Tugevasti armastas Vene rahvas Lennit ...»

1924. a. juunis andis A. Lillakas oma töö tööliskultuuris üle Ed. Teiterile, sest tema kui sõjaväekohuslane oli komandeeritud ainult ajutiselt haridustööle.

1924. a. novembris sai A. Lillakas parteilise ülesande tulla Eestisse põrandalusele tööle.

26. novembril 1924. a. saabus ta Tallinna. Samal päeval oli nõupidamine, kus otsustati

üleostusu alustada 1. detsembril varahommikul. August Lillakas jäi üleostuse juhi Jaan Anveldi sõjaliseks nõuandjaks.

Et töörahva rehvastatud ülestõus lõppes liitlascamisega, pidi August Lillakas koos oma abijutandi Rihard Kääriga pöörduma tagasi Nõukoguile Lutu. 1. detsembril õhtul kell 6-7 peiku alustasid nad ettenähtud teekonda. 6. detsembril, kui nad jõhisid Aegriidu lähedal metsatööliste barakis, langevad nad reetmise ohvraks — nad arreteeriti ning viidi Tapale.

8. detsembril 1924. a. mõistis sõjakohus Tapal A. Lillaka ja R. Kääri surma ning samal päeval lasti nad Tapa mõisa lähedal asuvas Männikumäe soos maha.

Hukati silmapaistev vaim ja suurepärase inimene, keda hindasid ka vaenlased. Ega midagi oleks kodanluse alusesaastail võimuesindajad käinud Lillaka kodutalus ja püüdnud veenda isa, et ta August Lillakat peenaks nende poole ületulekuks. Öeldi: «Sa ise oled oma pojale niisugust verd sisse ajanud!» See kõlas kui õhvardus. «Meil on ka tublisid mehi vaja...» (Siin peeti silmas August Lillakat)

Ja nad said ta, kuid mitte nii, nagu lootsid...

KROONIKAT:

Puhkepäeval, 29. septembril 1940. a. maeti suurte austusavaldustega A. Lillaka ja R. Kääri maised jäänused ümber hukkamiskohalt Punasele väljakule Tapa linnas.

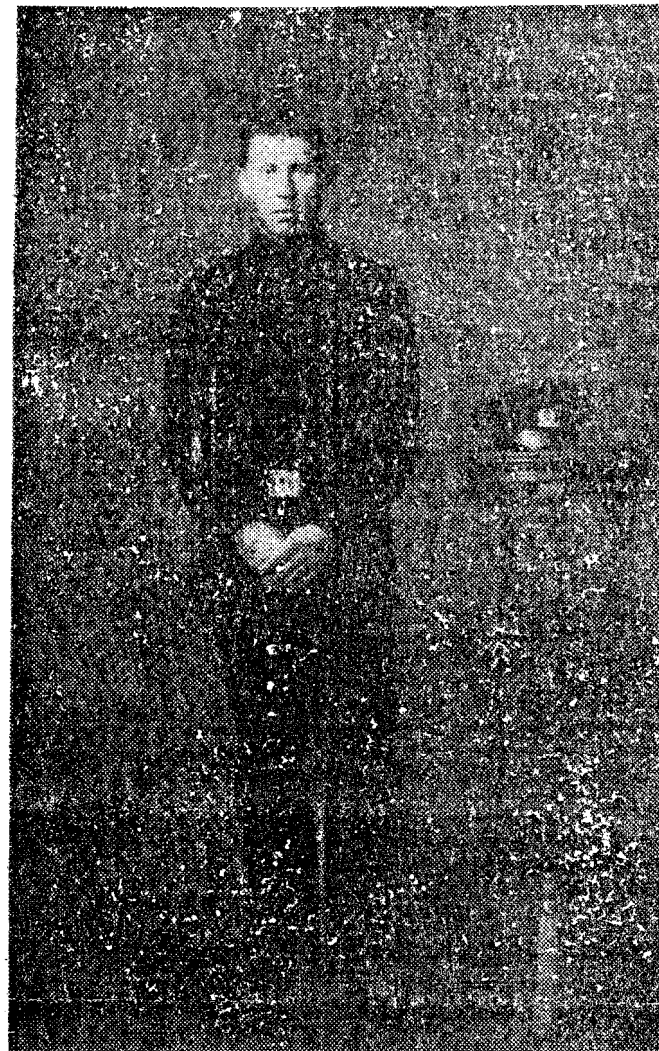
28. novembril 1940. a. teatas «Punane Virumaa», et Tapal on alanud Punasele väljakule ümbermaetud valge terrori ohvrite Lillaka ja Kääri kallimudele mälestusaroba ehitamine. Nurgakivi peaks pandama 1. detsembril.

1. detsembril 1958. a. avati Tapal Noortepargis mälestus-

tahvel revolutsioonivõitlejate August Lillakale ja Rihard Käärile:

«SIA PÜSTITATAKSE MÄLESTUSSAMMAS 1924. A. MÕRVATUD REVOLUTSIONÄÄRIDELE LILLAKAS A. J., KÄÄR R. M.»

Tolisaeagne Tapa Keskkooli direktor sm Järv ütles avamisel: «...Täna avatav mälestustahvel on aluseks edaspidi püstitatavale mälestussammale. Mälestus kindralmajor Lillakast ja tema abist Käärist jääb alaliseks kõigile meie noortele ja täiskasvanutele meelde...»

A. Lillakas seminaristina.